

3. Газін В.П. Економіка і зовнішня політика Веймарської республіки (1925-1933 рр.). – Кам'янець-Подільськ. – 1994. – С. 114-115.
4. Архів зовнішньої політики Російської Федерації (АЗП РФ) – Ф. 04. – Оп. 13. – П. 73 – Спр. 1038. – Арк. 66-68.
5. Там само – П. 94. – Спр.50283. – Арк.2-3; Російський державний військовий архів (РДВА) – Ф. 33987. – Оп. 1. – Спр. 667 – Арк. 128-129.
6. РДВА – Ф. 33987. – Оп. 3. – Спр. 295 – Арк. 71, 76, 78.

Луцкай В.

ВПЛИВ “ЗОВНІШНЬОГО ФАКТОРУ” НА ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ КЕРІВНИЦТВОМ КПРС ПРО ПРОВЕДЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ОПЕРАЦІЇ РАДЯНСЬКИХ ВІЙСЬК У ЛИСТОПАДІ 1956 Р. В УГОРЩИНІ

1956 р. став для Угорщини однією з найбільш суперечливих і трагічних сторінок історії, написаних кров'ю тисяч загиблих і поранених, сльозами тисяч заарештованих і тих, що вимушені були покинути Батьківщину через репресії та переслідування комуністичного тоталітарного режиму Я. Кадара. Жовтень 1956 р. ознаменувався активізацією національно-визвольного руху в Угорщині, у якому керівництво КПРС побачило загрозу гегемонії СРСР у Східній Європі. Знешкодити загрозу виключення Угорщини зі сфери впливу СРСР мала військова операція радянських військ, рішення про проведення якої приймалося з урахуванням поточної міжнародної обстановки.

Дослідженню так званого “зовнішнього фактору” у подіях осені 1956 р. в Угорщині, що увійшли у сучасну історіографію під назвою Угорська революція 1956 р., аналізу процесу переговорів СРСР з країнами соціалістичного табору, висвітленню позицій високопосадових осіб США щодо подій в Угорщині і присвячена дана публікація.

Міжнародному фону подій осені 1956 р. і передумовам проведення військової операції радянських військ присвятили свої дослідження, перш за все, представники зарубіжної історіографії, зокрема, російської та угорської. Окремі аспекти досліджуваної у статті проблематики висвітлюються у дослідженнях російських науковців, зокрема, у монографії В. Алексеева “Венгрия 56: Прорыв цепи.” [1], а також збірках “1956. Осень в Будапеште.” під редакцією Коркіна [7], “Конфликты в послевоенном развитии восточноевропейских стран.” під редакцією Ю. Новопашина [4], “Политические кризисы и конфликты 50–60-х годов в Восточной Европе.” [8]., що містять статті Б. Желіцки, М. Карпиченко, А. Кирова, В. Середи, А. Стикаліна.

З-поміж досліджень угорських науковців слід виділити монографії Л. Варги “Покинутый натовп. 1950-1956 [19].”, П. Унвіна “З пустоти вигукнуте слово. Імре Надь та угорська революція [18].”, Л. Борхі “За залізним занавісом. Угорщина у великодержавному силовому полі. 1945-1968 [12].” Особливої уваги потребує монографія представника угорської еміграції М. Молнара “Тріумф поразки. Історія революції [16], окрему главу якої присвячено аналізу зв'язку Угорської революції 1956 р. та міжнародної політики. В ній дослідник показує як вплинула на розвиток революції в Угорщині суецька криза, характеризує політику США стосовно угорських подій, висвітлює переговори між СРСР та країнами соціалістичного блоку, показує позиції окремих країн щодо шляхів вирішення конфлікту. У збірці статей під редакцією Є. Дьоркеї та М. Хорвата “Радянська військова

інтервенція. 1956 р.” [17] досліджується зовнішньополітичний аспект проблеми, аналізується заходи радянського керівництва з підготовки до військової інтервенції 4 листопада 1956 р.

Підготовку до військової операції радянських військ було розпочато ще наприкінці жовтня 1956 р. за умов, коли партійне керівництво СРСР ще не наважувалося задіяти вдруге військові підрозділи радянських військ, намагаючись використати всі можливі політичні заходи задля припинення конфлікту. Але радянське керівництво ніколи не виключало можливості повторної військової операції. Тим більше, що з кожним днем вірогідність повторного застосування сили проти бунтівної Угорщини зростала. Тому починаючи з 27 жовтня і до самого початку операції, яка отримала кодову назву “Вихор”, радянські війська почали перетинати радянсько-угорський кордон і рухатись до міст призначення відповідно з отриманими наказами [9, 376-377].

Впродовж 1-2 листопада на засіданнях Президії ЦК КПРС партійне керівництво СРСР обговорювало ситуацію в Угорщині. В цей проміжок часу було прийняте рішення щодо повторного застосування військової сили та схвалено оперативно розроблений план дій. На підтримку цієї думки свідчить той факт, що в ніч на 3 листопада тон виступів по відношенню до подій в Угорщині на всіх радіостанціях комуністичного світу з кожною годиною ставав дедалі жорсткішим [10, 200]. Російський історик В. Алексєєв також дотримується такої думки і як на доказ вказує на різку зміну тону повідомлень про Угорщину радянських газет за 3 листопада [1, 181].

У тому, що радянське керівництво зважалося на цей крок, важливу роль зіграло кілька факторів, які, звичайно, не були причинами інтервенції, але, очевидно, підштовхнули керівництво СРСР до прийняття такого рішення.

Одним з таких факторів було те, що провідні країни Європи – Англія та Франція були “зайняті” у спільній з Ізраєлем агресії проти Єгипту. Суецька криза в деякій мірі відволікала увагу світу від подій, що відбувалися в Угорщині. США зайняли нейтральну позицію, більше опікуючись участю Англії та Франції у військових операціях проти Єгипту, і заявили про невтручання у сферу інтересів СРСР. На засіданні Ради національної безпеки, яке розпочалося о 9 годині ранку 1 листопада, президент США Дуайт Ейзенхауер вказав на те, що “він не хоче, щоб Рада займалася обговоренням становища у радянських сателітах” [2, 397].

Такі заяви розв’язували руки партійному керівництву СРСР, яке після того, як англійські та французькі війська розпочали бойові дії проти Єгипту, не занадто переобтяжували себе можливою реакцією Заходу та США на майбутні дії радянських військ, розуміючи, що далі заяв справи не підуть.

Угорські революціонери, натхнені радіопередачами “Голосу Америки” та “Вільної Європи” мали надію на допомогу з боку могутніх держав, але США спромоглися тільки на резолюцію, яка закликала Радянський Союз вивести свої війська з Угорщини. Лідери інших країн зробили низку політичних заяв, які ні чим не могли допомогти невеликій східноєвропейській країні.

Текст резолюції США розглядався Радою Безпеки ООН, але якоїсь істотної допомоги з боку США та й усієї світової спільноти Угорщина не отримала. Хіба що кількома країнами було організовано постачання медикаментів та продуктів харчування до угорської столиці.

Директор ЦРУ А. Даллес неодоразово підштовхував президента США до прийняття рішення про пряму військову допомогу Угорській революції. Керівництво деяких країн вважало, що США повинні допомогти принаймні зброєю. Так, наприклад, генерал Франко через міністра іноземних справ Іспанії Артайо передав американському послу у Мадриді, що потрібно направити збройні сили в Угорщину і попросив Сполучені Штати направити два літаки до Іспанії, які там завантажуть зброєю та відправлять в Угорщину [11, 60].

Слід зазначити, що 3 листопада більшість спеціалістів американських зовнішніх відомств та журналістів припускали вірогідність окупації [14, 224]. Очевидно, що спецслужби доповідали президенту про можливість такого розвитку подій, але президент США залишався непохитним. Розкривають позицію Д. Ейзенхауера слова, які він промовив на засіданні Ради національної безпеки 26 жовтня: “Чи не спокуються Ради... до крайніх мір, щоб утримати сателітів у своїй орбіті, навіть розпочавши світову війну?” [2, 392]

Не менш важливим фактором, а можливо й головним, було те, що всі країни соціалістичного табору підтримали позицію Радянського Союзу стосовно характеру подій, що відбувалися в Угорщині.

Так, наприкінці жовтня 1956 р. до Москви прибула китайська делегація, яку очолив Лю Шао-ці. Спочатку представники китайської делегації висловилися за те, щоб керівництво Радянського Союзу розробило нову політику по відношенню до інших країн соціалістичного табору на принципах невтручання у справи суверенних країн. Але після “корінної зміни ситуації в Угорщині у бік контрреволюції» вони енергійно почали вимагати військового вирішення конфлікту. На таку кардинальну зміну позиції делегації з Китаю вплинула позиція Мао-дзе Дуна, який після отримання повідомлення від китайського посла у Будапешті про те, що “міжнародні імперіалістичні сили ведуть боротьбу з метою повалення угорського комуністичного уряду”, одразу ж став палким прихильником військового втручання [13, 192].

На консультаціях з польською стороною у Бресті, у Бухаресті – з представниками Румунії, Болгарії та Чехословаччини 1-2 листопада останні також висловлювалися за військове вирішення питання [6, 148].

2 листопада на острові Бріоні відбулася зустріч між представниками Югославії на чолі з Й. Тіто з одного боку, та М. Хрущовим і Г. Маленковим з іншого. Отримавши підтримку й на цей раз, вранці 3 листопада представники ЦК КПРС відбули у Москву [15, 147-148]. Після вдалих переговорів з партнерами по соціалістичному блоку партійне керівництво СРСР наказало командуванню Радянської Армії розпочати планування військової операції.

Тотальна військова операція радянських військ, спрямована на придушення революції в Угорщині була розпочата 4 листопада о 6 годині 15 хвилин за московським (4. 15 за середньоевропейським) часом [3, 17]. Партійне та військове керівництво Радянського Союзу кинуло проти угорського національно-визвольного руху 17 бойових дивізій, з них 8 механізованих, 1 танкова, 2 стрілкових, 2 зенітноартилерійських, 2 авіаційних та 2 повітряно-десантних [4, 124]. За умов позиції невтручання провідних держав світу і кількісної та якісної переваги радянських військових підрозділів над повстанськими агоніями Угорська революція 1956 р. завершилася поразкою національно-визвольних сил.

Використана література:

1. Алексеев В.М. Венгрия 56: Прорыв цепи. – М.: Независимая газета, 1996. – 277 с.
2. Амброс С. Эйзенхауэр. Солдат и президент.–М.: Книга ЛТД, 1993. – 560 с.

3. Гранвилл Д.К. Советская интервенция в Венгрии 1956-1957 годы. – Красногорск, 1995. – 47 с.
4. Конфликты в послевоенном развитии Восточноевропейских стран. – М.: ИПТК «Логос» ВОС, 1997. – 129 с.
5. Мусатов В.Л. Предвестники бури. Политические кризисы в Восточной Европе, 1956-1981. – М.: Научная книга, 1996. – 300 с.
6. Мусатов В.Л. События в Венгрии и позиция Кремля // Осмысление истории. – М.: Просвещение, 1996. – 135-150 с.
7. 1956. Осень в Будапеште. – М.: Март, 1996. – 157 с.
8. Политические кризисы и конфликты 50-60-х годов в Восточной Европе (1956-1981). – М.: Эко, 1993. – 145 с.
9. Советский Союз и венгерский кризис 1956 г.: Документы. Редколлегия Т.М. Исламов, И. Вида и др. – М.: Российская политическая энциклопедия, 1998. – 863 с.
10. Фейто Ф. Венгерская трагедия или антисоветская социалистическая революция: Перевод с французского. – М.: Издательство “Иностранная литература”, 1957. – 220 с.
11. 3.161. Borhi L. Franko és az 1956-os magyar forradalom // História, 1998. № 9-10. – 14-29 о.
12. Borhi L. A vasfüggöny mögött. Magyarország nagyhatalmi erőterben. 1945-1968. – Бр.: Századvég, 2000. – 389 о.
13. Csen Cs. Peking és 1956-os magyar válság // Évkönyv 1956. V. – Бр.: 1956-os Intézet, 1997. – 186-195 о.
14. Garthoff R. L. A magyar forradalom és Wasington // 1956-os Intézet Évkönyve. V. – Бр.: 1956-os Intézet, 1997. – 214-227 о.
15. Gosztonyi P. Föltámadott a tenger... 1956. – Бр.: Népszava, 1990. – 237 о.
16. Molnár M. Egy vereség diadala. A forradalom története. – Бр.: Oktatáskutató Intézet, 1991. – 276 о.
17. Szovjet katonai intervencio. 1956. Szerk.: Györkei J. Horváth M. – Бр.: Argumentum, 1996. – 183 о.
18. Unwin P. A pusztából kiáltott szó. Nagy Imre és a magyar forradalom. – Бр.: 1956-os Intézet, 1993. – 217 о.
19. Varga L. Az elhagyott tömeg. 1950-1956. – Бр.: Századvég, 1994. – 265 о.

*Гончар Ю.
(м. Київ)*

УКРАЇНА, НАТО І ЄВРОПЕЙСЬКА БЕЗПЕКА

У статті розглядається проблема відходу України від статусу нейтралітету та позаблоковості в контексті співпраці з НАТО у сфері зміцнення європейської безпеки. Така постановка проблеми дає можливість всебічно проаналізувати роль Хартії Україна–НАТО, зокрема в порівнянні з Основоположним Актом НАТО–Росія, на шляху до вступу України в НАТО.

Можливість вступу України до міжнародних організацій і структур, пов’язується із багатьма чинниками. Чи не вирішальним серед них є визначеність України, щодо таких аспектів її внутрішньої та зовнішньої політики, як національні інтереси, реальні й потенційні загрози, основні напрямки й сформованість системи національної безпеки в цілому. Слід визнати, що ця проблема є новою для України, молодій у своєму статусі незалежної держави. Ось чому, Україні перед усім доводиться з’ясувати, що таке національна безпека саме для неї як держави, котра перебуває в стані формування.

Однією з найбільш поширених думок щодо шляху, який би гарантував безпеку без’ядерної України, є шлях її інтегрування в нову систему європейської безпеки, що базувалась би на міжнародних організаціях (ОБСЄ, НАТО), які мають досвід у цих питаннях. Звичайно, цей процес викликає певні труднощі. Навіть у випадку відмови України від свого позаблокового статусу і подачі заявки на вступ до НАТО, дуже мало шансів, що її